

PROVET I HISTORIA 26.9.2014 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

I bedömningen av provet i historia betonas ämneskunskapen i enlighet med läroplanens krav, samt ett korrekt och noggrant bruk av centrala historiska begrepp. Även förmågan att tolka och bedöma historiska källor kritiskt, att dra självständiga slutsatser av dem och att jämföra tolkningar av historiska frågor samt att kunna ta ett motiverat ställningstagande till dem, är centrala kriterier för bedömningen. I de uppgifter som omfattar flera delar anges de olika delarnas maximipoäng i samband med uppgifterna, men svaret ska ändå bedömas som en helhet.

Av svaren framgår att examinanden förstår dragen hos olika tidsperioder och kan ställa problem och förändringsprocesser i hans eller hennes egen tid i relation till deras historiska sammanhang. Examinanden kan operera med centrala historiska begrepp, vilka är tid, förändring och kontinuitet samt gestaltning av orsakssamband. I materialuppgifterna visar examinanden att han eller hon kan bedöma och använda sig av texter och visuellt material på ett kritiskt sätt. I analys- och tolkningsuppgifterna och i uppgifter som innehåller motstridigt material, visar examinanden att han eller hon förstår att historisk kunskapsbildning bygger på tolkning, samt att orsakssambanden är mångbottnade och komplexa. Examinanden kan analysera mänsklig verksamhet och fenomen utifrån varje tidsperiods egna utgångspunkter och kan skilja dem från aspekter i nutiden. Vid bedömningen fästs uppmärksamhet vid examinandens färdighet att skapa strukturerade helheter av sina kunskaper och förmåga att skilja väsentlig information från oväsentlig.

Uppgift 1

I svaret bör kopplingen till reklambilden vara tydlig. Svaret bör även tydligt relateras till den epok under vilken den nya livsstilen formades, det vill säga konsumtionssamhället. I ett berömligt svar bör ingå analys av begreppen konsumtion och konsumtionssamhälle.

Utvecklingen mot ett konsumtionssamhälle kan beskrivas utifrån produktionsmetoderna för konsumtionsvarorna. Massproduktionen kännetecknades av det löpande bandet och standardiserade utbytbara delar. Priset på varorna sjönk och tillgängligheten förbättrades, eftersom såväl inkomster som fritiden ökade på samma gång. Konsumtionsvarorna kom en allt större del av befolkningen till del. Det här ökade jämlikheten i samhället, vilket uppgiftens reklambild är ett bra exempel på. Förändringarna kan beskrivas med olika nya produkter som blev allmänna i samhället: reklambildens cykel, och senare även t.ex. bilen, motorcykeln, kylskåpet, dammsugaren och radioapparaten. I ett berömligt svar placeras det första framväxande konsumtionssamhället uttryckligen i Förenta staterna. Reklamens slogan "tillverkad som ett vapen" kan även relateras till att massproduktionens principer inleddes inom vapenindustrin. På svaret kan även anläggas ett genusperspektiv.

Industrialiseringen är en grundläggande förklaring till förändringen. Massproduktion krävde nya tekniska innovationer. I ett berömligt svar analyseras även de ekonomiska förutsättningarna, t.ex. de amerikanska bankernas generösa kreditgivning, och framväxten av storföretag. Den amerikanska utvecklingen gynnades även av billig arbetskraft tack vare invandringen. Den starka efterfrågan på amerikanska produkter i Europa ökade den amerikanska marknadens köpkraft, vilket resulterade i framväxten av världens första konsumtionssamhälle. Även i Europa, bland annat i Storbritannien och andra rikare industrialiserade länder, gick utvecklingen åt samma håll.

Uppgift 2

I svaret ska det tydligt komma fram att reformationen var såväl ett ideologisk-teologiskt som ett politiskt fenomen, och reformationen som vändpunkt bör utvärderas utifrån dessa aspekter. Reformationens utgångspunkter var teologiska och kritiken berörde kyrkans tolkningar av den kristna läran, men kritiken riktade även in sig på kyrkans verksamhetskultur. Flera av de nordeuropeiska staternas regenter ställde sig på reformationens sida, ofta av politiska skäl. Reformationen var en historisk vändpunkt på så sätt att den västliga kyrkan delades upp i flera delar, och att den europeiska enhetskulturen till den delen splittrades. Den romersk-katolska kyrkan som maktfaktor eliminerades i Nord- och delvis även i Centraleuropa. I många länder påskyndade denna förändring en utveckling mot nationalstater och centraliserad kungamakt.

I ett berömligt svar dryftar examinanderna även de faktorer som representerade kontinuitet i Europa: reformationens ideologiska rötter sträckte sig till medeltiden, och mycket av den romerska kyrkans lära och uttrycksformer bevarades även i de reformerade länderna. Utvecklingen mot nationalstater och en stark regent hade även inletts under slutet av medeltiden. Till dessa delar finns det ingen orsak att framhålla eller betona reformationens position som en historisk vändpunkt.

Uppgift 3

Den västerländska konsumtionskulturen är en viktig bakomliggande orsak till ungdomskulturens uppkomst. Övriga bidragande faktorer är de stora åldersklasserna, en industriella massproduktionen, den ökade levnadsnivån och den utökade fritiden. I andra världskrigets efterdyningar började högkulturen som den enda kulturformen att ifrågasättas. Som en följd av detta inleddes inom musiken, litteraturen och övriga konstformer ett avståndstagande från den traditionella kulturens kanon. Ungdomskulturen har lett till en förändrad position för populärkulturen, och har även delvis lett till en global kulturindustri. Även så kallade traditionella kulturområden har påverkats (t.ex. Andy Warhols popkonst). Ungdomskulturen har delvis även bidragit till förändringar i de samhälleliga värderingarna (värderevolterna), samt resulterat i en spridning av vänsterideal under 1960- och 1970-talen.

Uppgift 4

I ett nöjaktigt svar redogörs för begreppet totalitarism utifrån utvecklingen i till exempel Tyskland, Italien eller Sovjetunionen under 1930- och 1940-talen. De mest utmärkande dragen för totalitarismen behandlas, till exempel att ledarskapet grundar sig på diktatur och en statsmakt som sträcker sig djupt in i samhället. I svaret återfinns information om de samhälleliga omständigheter som rådde när respektive stat övergick till ett totalitärt system, och vilken roll Hitler, Mussolini eller Stalin spelade i den utvecklingen.

I ett berömligt svar förstås begreppet totalitarism ur ett bredare perspektiv och konkretiseras genom praktiska exempel: ledarcentreringen och ledarkulten, diktaturens relation till oppositionen och till motståndarna, användning av terror som ett redskap för ledarskap, propagandans betydelse samt de värderingar och ideal som låg till grund för det ledande partiets ideologi (fascism, nationalsocialism, kommunism). Händelsehistorien för den totalitära ideologins uppkomst refereras i dess huvuddrag från och med första världskrigets slut. I svaret kan även göras jämförelser mellan olika totalitära stater och med hjälp av dem kan man lyfta fram specifika totalitära drag hos den stat som examinandens valt att skriva om (till exempel rasläran som förknippas med nationalsocialism).

Uppgift 5

I citaten berättas om avskogning och erosion i Grekland. I ett berömligt svar redogör examinandens för olika orsaker till förändringen (till exempel användning av bergssluttningarna som betesmark, användning av skogen för byggande av hus och fartyg, samt användning av skogen som ved). Förändringen följde samma mönster i hela Medelhavsområdet. Examinanden behärskar den antika historiens begrepp och för fram några relevanta exempel på vilka samhälleliga, ekonomiska och kulturella konsekvenser denna förändring i miljön hade (till exempel utarmningen av odlingsmarken, flyttningsrörelsen bland befolkningen, stadskulturen, den ökande betydelsen för handel och hantverk, nya byggnadsmaterial). En speciell förtjänst är det om examinandens noterar skogsnaturens starka position i mytologi och religion, förändringen till trots. Ett svar som enbart skildrar läget i Grekland får inte fulla poäng.

Uppgift 6

Roosevelt för i sin text fram att de västerländska folkens uppgift är att civilisera de icke-västerländska folken (den så kallade "vite mannens börda"). Det handlar om en inbördes hierarki mellan civilisationer, där de västerländska folken anses ha rätt att underkuva alla andra. I Woolfs text ifrågasätts däremot de västerländska staternas förmåga att styra över folk i Asien och Afrika. Orsaken som anges är västvärldens oförmåga att ens sköta sina egna ärenden. Roosevelts text är skriven under imperialismens guldålder i början av 1900-talet. Woolfs text däremot härstammar från början av 1930-talet, då första världskriget och den ekonomiska depressionen hade minskat tilltron till den västerländska civilisationens överlägsenhet.

Uppgift 7

I svaret kan ges exempel från alla konstarter. I svaret framkommer att det så kallade nationsbygget under början av 1800-talet innebar att den finska identiteten och de finska symbolerna skapades. Detta skedde på flera olika nivåer, bland annat i skolundervisningen, och de olika konstarterna hade en viktig roll. I svaret analyseras vilka egenskaper konstnärerna i sina verk knöt till finskheten och till Finland. Av svaret framgår att konstnärerna ibland hade en medveten ideologisk ambition att skapa och förstärka den nationella identiteten, men att vissa av konstverken blev en del av den nationella identiteten först när den breda allmänheten tagit till sig dem som finskhetens symboler. I ett berömligt svar dryftas även huruvida den finskhet och Finlandsbild som skapades inom konsten betonade vissa fenomen, men utslöt andra.

Uppgift 8

Examinanden kan skilja huvuddragen under 1500-, 1600- och 1700-talen från varandra. I svaren kan fokus ligga på Sveriges eller Finlands historia, eller på Östersjöområdet i dess helhet. Tyngdpunkten i uppgiften ligger på det sätt som krig förenade eller skilde åt folken kring Östersjön. Examinanden anger exempel på några av de faktorer som påverkade situationen: politiska (t.ex. gränsförändringar), samhälleliga (t.ex. adelns stärkta position), ekonomiska (t.ex. krigens påverkan på näringslivet), och kulturella (t.ex. de allt skarpare kyrkliga och religiösa gränserna under 1500- och 1600-talen). Ett berömligt svar granskar frågan ur flera olika synvinklar. Uppgiften förutsätter ingen omfattande händelsehistorisk redogörelse.

Uppgift +9

a)

I ett nöjaktigt svar redogörs för de mest uppenbara skillnaderna i tabellen, och presenteras några grundläggande synpunkter på hur skillnaderna kan förklaras. Tydligast är skillnaden mellan användningen av termen inbördeskrig inom de yngre åldersgrupperna och termerna medborgarkrig och frihetskrig inom de äldre åldersgrupperna. De ungas uppfattning kan förklaras till exempel med påverkan från skolundervisningen.

I ett berömligt svar noteras att det utöver den stora mångfald av termer som används om händelserna 1918 även finns andra benämningar, även om de tre mest allmänna termerna ändå tydligt bildar en egen grupp. Variationen mellan olika åldersgrupper är påtaglig. Endast få unga använder begreppet frihetskrig. Användning av begreppet frihetskrig ökar ju högre upp i åldersgrupperna man kommer, vilket tyder på att termen varit mycket mera utbredd tidigare. Bland de äldre åldersgrupperna används även i viss mån värdeladdade termer som brödrakrig och uppror. Termen medborgarkrig förefaller att ha blivit ersatt av termen inbördeskrig. Bland de yngre åldersgrupperna har även termen frihetskrig ersatts av inbördeskrig. I svaret dryftas på vilka sätt människor formar sin historieuppfattning: i skolundervisningen, i familjens och släktens krets, genom den historiska forskningen, litteraturen och den offentliga debatten, som har haft olika karaktär under olika perioder.

b)

I ett nöjaktigt svar betraktas striden om benämningen på händelserna 1918 som en del av samhällsliga utvecklingskedan i landets historia under självständigheten. Man kan till exempel nämna 1920- och 1930-talen, då kriget fortfarande låg nära i tid och var svårt att behandla på ett neutralt och jämlik sätt. De samhällsliga förändringarna under 1960-talet kom även att förändra uppfattningar och tolkningar om kriget 1918.

I ett berömligt svar utgår examinandan direkt från den analys som uppgiften kräver: i svaret dryftas uttryckligen vilka konsekvenser namnkonflikten fått i det finländska samhället. Examinanden visar förståelse för att man kan göra olika tolkningar av händelserna, men även att dessa olika tolkningar av historien kan ha betydelse för den politiska och samhällsliga utvecklingen. Under självständighetens första decennier bidrog de olika tolkningarna till att stärka samhällets andliga och ideologiska splittring i röda och vita. Efter andra världskriget fick termen medborgarkrig fotfäste, vilket skapade en motvikt till den krets som värnade om den vita traditionen. Det faktum att det existerat olika benämningar sida vid sida markerar att det funnits skiljelinjer i samhället, och att skiljelinjerna förstärkts av de olika benämningarna. Den allt mer utbredda användningen av termen inbördeskrig tyder på att tolkningarna av händelserna 1918 inte längre påverkar samhället lika djupt som under tidigare perioder i landets historia. Speciellt förtjänstfullt är det om examinandan använder begreppen historiekultur eller historiepolitik.

Uppgift +10

a)

I citaten uttrycks klart att stormakterna betraktar förändringarna i Mellanöstern utifrån den egna statens intressen. De bedömer således läget med utgångspunkt i realpolitiken. Såväl Kissinger som Blair antyder i sina uttalanden att det för de västliga stormakterna är så viktigt att ha kontroll och inflytande i Mellanöstern att de inte nödvändigtvis förutsätter att staterna i regionen har demokratiskt valda regeringar. Kissinger lyfter fram vikten av att kontrollera regionens oljetillgångar. Lavrovs betoning på fredliga lösningar kunde tolkas mera idealistiskt, men även hans utgångspunkt är Rysslands intressen och inflytande i regionen. I ett berömligt svar kan examinanden tolka den ryska utrikesministerns uttalande som kritik mot de västliga stormakternas benägenhet att lösa regionala konflikter med militära medel. Rysslands realpolitiska linje går ut på att betona varje stats suveränitet och principen om icke-inblandning i andra staters inre angelägenheter. Ryssland brukar betona samma princip när andra länder kritiserar Rysslands egna förhållanden. I svaret kan inte krävas att examinanderna ska känna till att Ryssland under en lång tid stött Syrien ekonomiskt och militärt eller motsvarande konkreta exempel för de övriga staternas del. Citaten kan analyseras utifrån de händelser som den arabiska våren satte i gång, men de kan även analyseras med hänvisning till stormakternas mera generella politik i Mellanöstern.

b)

Frågan kan belysas med avstamp i Israels grundande, och genom att lägga historiska synpunkter från det Ottomanska rikets slutskede på situationen. Ett nöjaktigt svar kan byggas upp genom en händelsehistorisk översikt. Ett berömligt svar kräver en noggrannare analys av kausalitetssamband, ur religiösa och ideologiska perspektiv, samt ekonomiska (t.ex. oljan, ekonomisk ojämlikhet), militärstrategiska (t.ex. Suez) och geopolitiska perspektiv (t.ex. kalla kriget och de konkurrerande stormakternas behov att skapa allianser i regionen). Frågan kan även belysas utifrån aktuella aspekter i den process som pågått efter den arabiska våren.